

Pierwsze lata Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku – źródła

Dominik Bień | Uniwersytet Gdański

Piotr Syczak | „Progress”

Słowa kluczowe:

Romana Miller,
Kazimierz Mężyński,
Wacław Odyńiec,
Wyższa Szkoła
Pedagogiczna
w Gdańsku,

Keywords:

Romana Miller,
Kazimierz Mężyński,
Wacław Odyńiec,
State Higher
Pedagogical School
in Gdańsk

Kontynuując temat podjęty w poprzednim numerze (Bień 2017: 102–131), czyli funkcjonowanie w pierwszych latach Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, chcielibyśmy pochylić się nad wspomnieniami trzech wykładowców PWSP, Wyższej Szkoły Pedagogicznej a później Uniwersytetu Gdańskiego: Wacława Odyńca – *Kroniki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku (1946–1956)*, Romany Miller – *Fragmenty wspomnień na 15-lecie WSP* i Kazimierza Mężyńskiego – *Kilka wspomnień z pierwszych lat PWSP w Gdańsku*¹.

Pierwszy dokument powstał najprawdopodobniej w roku akademickim 1956/1957². Dwa kolejne w roku 1961 i być może miały znaleźć się w jakimś wydawnictwie rocznicowym lub zostać zaprezentowane podczas seminarium czy konferencji (świadczą o tym może zebranie ich większej liczby w jednej teczce zatytułowanej *Materiały dotyczące historii WSP za lata 1946–1961*). Jednak do informacji o takiej konferencji czy wydawnictwie nie udało mi się dotrzeć.

Wspomnienia składają się z dwóch stron maszynopisu w wypadku Kazimierza Mężyńskiego, trzech stron autorstwa Romany Miller, czterech stron Wacława Odyńca. Wszystkie maszynopisy zostały opatrzone odręcznymi poprawkami i dopiskami, co zostało każdorazowo zasygnalizowane przypisem. Dodatkowo w tekście obecne są kolorowe podkreślenia, które nie zostały przez nas oznaczone.

¹ Teksty znajdują się w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku w teczce 116 (Materiały dotyczące historii W.S.P za lata 1946–1961) zespołu 1317 (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku) na kartach 5–8 (Kroniki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku [1946–1956]), 23–25 (Fragmenty wspomnień na 15-lecie WSP), 19–20 (Kilka wspomnień z pierwszych lat PWSP w Gdańsku). Ponadto teczka zawiera następujące materiały: Notatkę informacyjną o WSP; Wspomnienia nauczycieli akademickich; Kronikę WSP; Zestawienia statystyczne; Zarys Rozwoju Wydziałów WSP; Informacje o roli Zakładowej Organizacji Związków Zawodowych, Studium Wojskowego i Organizacji Młodzieżowych.

² Na końcu *Kroniki* znajduje się odręczny dopisek „Obecnie:”, a narracja autora kończy się na letniej sesji egzaminacyjnej w 1956 roku.

Niewątpliwym atutem dwóch pierwszych dokumentów są opinie osób zaangażowanych w formowanie PWSP jako nowej uczelni z pozycji kierowniczych. Są to często zdania krytyczne oraz refleksje związane głównie z organizacyjnym i dydaktycznym kształtowaniem się szkoły oraz sytuacją i postawami studentów. Większość informacji i przemyśleń dotyczy kierunków humanistycznych i społecznych, głównie dlatego, że to na nich wykładali omawiani wykładowcy.

Natomiast treść *Kroniki* przedstawia w zwięzłej/syntetycznej formie początki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku do roku akademickiego 1955/1956, opisując większość zmiany władz rektorskich, tworzenie się nowych jednostek ogólnouczelnianych, problemy tworzącej się uczelni. Co ważne, na ostatniej stronie maszynopisu znajdują się informacje o początkach działalności naukowej tej szkoły wyższej (sesje naukowe studentów i pracowników).

Autorzy omawianych tekstów byli wieloletnimi pracownikami naukowo-dydaktycznymi i pozostawili po sobie znaczny dorobek. Kazimierz Mężyński urodził się w 1904 roku w Białoszyńcach, ukończył filologię polską na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie pracował również na stanowisku młodszego asystenta. Następnie był nauczycielem w gimnazjach – kolejno w Poznaniu, Toruniu, Grudziądzu i tuż przed drugą wojną światową w Gdyni. Podczas wojny brał udział w tajnym nauczaniu oraz w Powstaniu Warszawskim. W 1945 roku wrócił na Wybrzeże, gdzie ponownie pracował w gdyńskim gimnazjum. W 1946 roku objął obowiązki kierownika na Wyższym Kursie Nauczycielskim w Gdyni, a od 1947 włączył się w prace organizacyjne przy powołaniu PWSP. Był kierownikiem Sekcji Humanistycznej (1947–1948), a później dziekanem Wydziału Humanistycznego PWSP w Gdańsku (1948–1952). W 1952 roku został relegowany z uczelni z powodów politycznych³. Powrócił na WSP w 1957, gdzie po uzyskaniu habilitacji pracował na stanowisku docenta do przejścia na emeryturę w 1974 roku. Zmarł w 1983 roku (por. Breza 1986: 232–237; Kazimierz Mężyński 1983: 2).

Zainteresowania badawcze Mężyńskiego oscylowały wokół kilku obszarów. Pierwszy z nich dotyczył polskiego romantyzmu, między innymi twórczości Adama Mickiewicza (*List Mickiewicza do Bułharyna; Rosja w wykładach paryskich Mickiewicza; Tragiczne antynomie Gustawa w „Dziadach kowieńsko-wileńskich”*), Gotfryda Ernesta Grodecka i jego wpływu na polskiego wieszczę (*Studia Godfryda Ernesta Grodka w Gdańskim Gimnazjum Akademickim; Adam Mickiewicz a Gotfryd Ernest Grodeck; Misja propruska G. E. Grodka [Groddecka] w Gdańsku w roku 1787; Gotfryd Ernest Grodeck. Profesor Adam Mickiewicz. Próba rewizji*), działalności Andrzeja Towiańskiego i towiańczyków (*Towiański – zmakrynizowany; Kobieta i miłość w świetle mistyki Towiańskiego*). W drugim obszarze znalazły się prace związane z polskimi mennonitami (*Mennonici w Polsce; O mennonitach w Polsce; Z wędrówek mennonitów pomorskich; From the History of Mennonites in Poland*). Trzeci obszar dotyczył języka fachowego związanego z morzem i techniką

³ „Z uwagi na niewyraźną postawę ideologiczną i braki w metodycznym ujmowaniu wykładów” (Grzybow-ski 2010: 170).

morską (*Problemy słownictwa morskiego; Lgota [„eksperyment” z dziedziny metody terminologii morskiej]; Z historii żeglugi bułgarskiej*⁴).

Mężyński opublikował również artykuły o charakterze popularnym czy popularnonaukowym (*Książki dla ludzi morza. O słownictwie morskiego obrotu gospodarczego; Dlaczego Koreańczycy nie piszą pismem chińskim; Śladami mennonitów na Żuławach. Świat się zmienia*). Był też autorem humorystycznego artykułu wspomnieniowego w miesięczniku „Literary”, w którym – podobnie jak w poniższym tekście – wspomina pierwsze lata funkcjonowania poprzedniczki Uniwersytetu Gdańskiego (*Dom bez klamek*).

Romana Miller, urodzona w 1906 roku w Warszawie, ukończyła studia filozoficzne na Uniwersytecie Poznańskim, następnie uzupełniała wykształcenie z zakresu pedagogiki w Wiedniu. Po powrocie do kraju podjęła pracę w Seminarium Nauczycielskim w Białymstoku, a następnie w Państwowym Pedagogium w Warszawie. Po wybuchu drugiej wojny światowej była między innymi wykładowcą na tajnych kompletach. Po zakończeniu wojny przeniósła się do Gdańska, gdzie pracowała kolejno w Państwowym Pedagogium w Gdańsku Oliwie, Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej, Wyższej Szkole Pedagogicznej i – wreszcie – na Uniwersytecie Gdańskim. Pełniła również wiele funkcji organizacyjnych, była np. dziekanem Wydziału Humanistycznego WSE (1960–1963) oraz kierownikiem Zakładu Pedagogiki od momentu powołania Uniwersytetu Gdańskiego.

Jej zainteresowania badawcze skupiały się na odnajdywaniu związków pomiędzy człowiekiem, szeroko rozumianą kulturą, w której jest on zatopiony, systemem społecznym – który jest wymyślony, często narzucony – a światem. Stąd zainteresowania procesem wychowania dzieci i młodzieży oraz jego wynikami rozpatrywała w złożonym, wielowymiarowym kontekście dopełniających się procesów socjalizacji, wychowania, psychoterapii. Wielowymiarowość uwarunkowań i wymiarów wyników wychowania, odnajdywała w interdyscyplinarnej wiedzy z zakresu antropologii, filozofii, pedagogiki, psychologii, socjologii, teorii organizacji i zarządzania, informatyce (Rodziewicz, Rzedzicka, Zalewska 2004: 16).

Była autorką wielu prac naukowych, w tym monografii: *Praca domowa ucznia* (1937), *O pracy nauczyciela* (1946), *U progu młodości* (1964).

Wacław Odynieć, autor *Kroniki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku* (1946–1956), urodził się w Wilnie w 1922 roku. Naukę pobierał w Oszmianie⁵ i Wilnie. Małą maturę uzyskał w 1939 roku, natomiast dużą maturę w 1941 roku. Przystąpił także do konspiracji, gdzie od lutego 1944 do marca 1945 roku brał udział w walkach leśnych oddziałów Armii Krajowej. Od stycznia 1946 rozpoczął studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, gdzie studiował historię. Uczęszczał na seminarium prof. Karola Górskiego. Od grudnia 1946 roku był zastępcą asystenta na UMK,

⁴ Tytuły prac przytoczone na podstawie bibliografii opracowanej przez E. Brezę (1986: 238–243).

⁵ Obecnie teren Białorusi, do 1939 roku powiat w województwie wileńskim, na którego terenie znajdował się majątek Dorże, należący do babki autora kroniki.

od 1 września 1948 roku otrzymał stanowisko młodszego asystenta, a następnie od listopada tego roku został zatrudniony w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku na stanowisku asystenta. W maju 1949 obronił pracę magisterską, a w 1960 – doktorat. W 1968 roku uzyskał na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu habilitację, następnie w 1974 roku Rada Państwa nadała Waławowi Odyńcowi tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1986 roku profesora zwyczajnego. Podczas pracy w gdańskim ośrodku naukowym pełnił wiele ważnych funkcji organizacyjnych, między innymi: w latach 1948–1975 – kierownika Katedry Historii Polskiej i Powszechnej na WSP, od 1970 roku do 1974 roku – zastępcy dyrektora Instytutu Historii. W latach 1981–1984 piastował funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Ponadto od 1952 do 1974 roku prowadził zajęcia na Wyższej Szkole Ekonomicznej w Sopocie. Był członkiem między innymi: Polskiego Towarzystwa Historycznego, Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, Rady Naukowej Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubskiej w Wejherowie, Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, a od 1974 roku przewodniczącym Rady Naukowej Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Zmarł w 1999 roku w Tczewie (Włodarski 2002b: 11–13; Tomczak 2002: 56–57; Borzyszkowski 2002: 62).

Waław Odyniec w latach 1947–1998 opublikował 270 prac naukowych (artykuły, referaty, recenzje, monografie, teksty źródłowe, hasła encyklopedyczne). Pierwszą tematyką badawczą, którą zajmował się autor *Kroniki*, były dzieje Prus Królewskich i Wielkiego Pomorza. Tej tematyce poświęcił między innymi: *Starostwo Puckie 1546–1678* (rozprawa doktorska opublikowana w 1961 roku), *Dzieje Prus Królewskich. Zarys monograficzny* (1972). Profesor interesował się także dziejami Polski nad morzem, czego przykładem może być *Polskie dominium maris Baltici. Zagadnienia geograficzne, ekonomiczne i społeczne X–XVIII w.* (1982); etnografią historyczną (w szczególności Kaszub), o czym mogą świadczyć monografie: *Życie i obyczaje ludu pomorskiego w XVII i XVIII wieku* (1966); *Kaszubskie obrzędy i obyczaje. Wstęp do etnografii historycznej Kaszub* (1985). W swoich pracach profesor poruszał także kwestie związane z historią wojskowości, związków kultury polskiej z orientem⁶. Autor *Kroniki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku (1946–1956)* na swoim seminarium doprowadził do wypromowania około trzystu magistrów i dziesięciu doktorów (Włodarski 2002a: 15–25; Włodarski 2002b: 12–14; Borzyszkowski 2002: 61).

Kazimierz Mężyński

Kilka wspomnień z pierwszych lat PWSP w Gdańsku

Studium Nauczycielskie⁷ w Oliwie przekształciło się w jesieni r. 1946 (?) w PWSP. Nie utworzono jednak jeszcze wtedy wydziału humanistycznego. W tym czasie działały na Wybrzeżu jego namiastki: dwa Wyższe Kursa Nauczycielskie, jeden

⁶ Szczegółowy wykaz prac zob.: Włodarski 2002a: 15–25.

⁷ Odręczne skreślenie wyrazu „Nauczycielskie” i nadpisanie „Pedagogiczne”.

we Wrzeszczu (kier. Dr Klarner), drugi w Gdyni (kier. autor niniejszego). Trwały one dwa i pół roku, studiowano dwa przedmioty: język polski i angielski. Część wykładowców rekrutowała się z dawnego SN-u⁸ czy z PWSP (Miller, Ptaszyńska⁹, Nowogrodzki).

Gdy w lecie 1947 r. postanowiono utworzyć wydział humanistyczny, p. Matuszkiewicz, naczelnik Wydziału Kształcenia Nauczycieli, zwrócił się do mnie w imieniu Komisji Organizacyjnej z propozycją zorganizowania wydziału i objęcia wykładów.

W tym czasie studia trwały trzy lata, obowiązywały dwa przedmioty: polski i historia lub rusycystyka. Na czele szkoły stał dyrektor, szkoła dzieliła się na sekcje (jeszcze nie wydziały!), którymi kierowali kierownicy (nie dziekani!).

Dyrektorem był prof. Dorosz¹⁰, lecz faktycznie szkołą rządził dr Jan Schwarz¹¹, dawny dyrektor SN-u. Ja, obok wykładów języka, objąłem kierownictwo sekcji humanistycznej. W zasadzie komplet wykładowców zastałem gotowy. Literaturę objął prof. Makowiecki¹² z Torunia, historię – profesorowie Hoszowski¹³ i Włodarski¹⁴. Zająłem się zorganizowaniem rusycystyki. Udałem się po radę do prof. Zawistowskiego. Ten polecił

⁸ Pod „SN-u” odręczny dopisek „Pedagogiczny”.

⁹ Wanda Ptaszyńska (1900–1981) – psycholog, doktor, nauczyciel w Prywatnym Gimnazjum J. Kowalczykówny i J. Jawurkówny w Warszawie (1932–1935), wykładowca w: Wolnej Wszechnicy Polskiej (1936–1938), Państwowym Pedagogium im. Konarskiego (1939), Państwowym Pedagogium w Łodzi (1945), WSP w Gdańsku (1945–1949), Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej (1949–1965). Autorka publikacji, między innymi: *Błędy wychowawcze rodziców*, *Życie psychiczne dorastającej młodzieży*.

¹⁰ Łukasz Dorosz (1897–1954) – elektryk, fizyk, specjalista telekomunikacji przewodowej, asystent na Politechnice Lwowskiej (1924–1928), nauczyciel w Państwowej Szkole Technicznej we Lwowie (1926–1939), organizator Wydziału Elektryczno-Mechanicznego Politechniki Warszawskiej (1945), zastępca profesora (1945) i profesor Politechniki Gdańskiej (1946–1954), profesor kontraktowy na WSP (1946–1954), dyrektor (1947–1948) i pierwszy rektor WSP (1948).

¹¹ Dopisek odręczny „z.dyr.”. Jan Schwarz (Jan Szwarz) (1901–1988) – pedagog, nauczyciel akademicki, dyrektor Państwowego Pedagogium w Gdańsku (1945–1946), przekształconego w Państwową Wyższą Szkołę Pedagogiczną, której Schwartz został dyrektorem (1946–1947), a później prorektorem (1947). Zwolniony z przyczyn ideologicznych, prezes Gdańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Psychologicznego (1950–1962).

¹² Tadeusz Makowiecki (1900–1952) – polonista, doktor, kustosz i wicedyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej UW (1936–1946), pracownik UMK w Toruniu (1945–1952), wykładowca WSP w Gdańsku. Autor prac naukowych, między innymi *Poeta-malarz, studium o Wyspiańskim*, *Młodzieńcze poglądy Norwida na sztukę*.

¹³ Stanisław Hoszowski (1904–1987) – pracownik w Katedrze Historii Polski Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1926–1939), pracownik (1945–1958) i dziekan Wydziału Humanistycznego UMK w Toruniu (1952–1954), wykładowca w WSP w Gdańsku (1947–1953), kierownik Katedry Historii Gospodarczej w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Krakowie (1958–1974). Autor wielu publikacji, między innymi: *Ceny we Lwowie w latach 1701–1914*, *Z dziejów handlu zbożowego w Toruniu 1760–1860*.

¹⁴ Bronisław Włodarski (1895–1974) – historyk średniowiecza, profesor, nauczyciel w VIII Państwowym Gimnazjum i Liceum we Lwowie (1920–1932) oraz VI Państwowym Gimnazjum i Liceum we Lwowie (1932–1941). Pracownik (1945–1966), prodziekan (1948–1950) i dziekan (1950–1952) Wydziału Humanistycznego UMK w Toruniu, prorektor ds. nauczania UMK (1956–1962), pracownik WSP w Gdańsku (1946–1952). Autor wielu prac, między innymi: *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*, *Polska i Ruś: 1194–1340*.

mi prof. Żukowskiego (literatura) i Mirowicza¹⁵ (język). Asystentką historii literatury i bibliotekarką została p. dr Justyna Ławnicka¹⁶.

Szkoła przeniosła się niebawem (chyba w r. 1948) z Oliwy do obecnie zajmowanego gmachu. Był on długo w remoncie, nauczyłem się wtedy otwierać drzwi wytrychami.

Sporo kłopotu było z biblioteką. W r. 1947 na rynku nie było prawie książek, nie było też na Wybrzeżu antykwariatów. Przywoziłem po kilkanaście książek z każdej podróży do Warszawy. Nie było też pieniędzy. Dopiero po roku walki udało się wydobyć milion złotych na ten cel, ale nie ja już je wydatkowałem.

Niebawem szkoła upodobniła się do wyższej uczelni przez wprowadzenie w administracji terminologii uniwersyteckiej (wydziały, rektor, dziekani). Szkołą rządziła właściwie bardzo czynna Rada Dziekanów (rektor, prorektor, Krynicka¹⁷, Miller, Tarnawski¹⁸ i ja). Najwięcej czasu zabierał jej internat – (Krzaczasty Młyn)¹⁹ chodziło o „nieprawidłowości” w gospodarce.

Wykładowcy wszyscy byli na kontrakcie, w umowach nazywano ich różnie: profesor kontraktowy, wykładowca. Wymiar godzin – 12 tygodniowo.

Studenci pierwszych dwóch lat przedstawiali się raczej dodatnio. Była to młodzież starsza, dojrzała, zdawała sobie sprawę z tego, po co przyszła na Uczelnię. Większość rzeczywiście przyszła „z powołania”. To, że zapoczątkowali nową uczelnię, działało na nich dodatnio: czuli się odpowiedzialni za jej losy. Tworzyli zwartą grupę, z którą można było się dogadać. Następne roczniki były bardziej dynamiczne i zapoczątkowały dekompozycje uczelni.

Osiągnięcia mimo to nie były wielkie: tak zorganizowana szkoła była dziwołagiem. Dość powiedzieć, iż gramatykę historyczną po²⁰ pierwszym roku przerabiałem bez podbudowy scs, tak przeciążona była siatka. Po kilku latach pozwolono zdawać tylko z jednego kierunku: wszyscy studiujący historię zrezygnowali z polonistyki (gramatyka!).

¹⁵ Anatol Mirowicz (1903–1996) – językoznawca, rusycysta, nauczyciel w Gimnazjum Św. Kazimierza w Nowej Wilejce (1936–1939) oraz w Państwowym Liceum im. J.J. Śniadeckich przy Uniwersytecie Stefana Batorego (1938–1939). Pracownik Uniwersytetu Stefana Batorego (1936–1939), Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1945–1951), PWSP w Gdańsku (1948–1949), Uniwersytetu Łódzkiego (1951–1953), Uniwersytetu Warszawskiego (1952–1974). Autor prac, między innymi: *Z zagadnień struktury zdania: (wskaźniki językowe konsytuacji), O grupach syntaktycznych z przydawką*.

¹⁶ Justyna Ławnicka (1901–?) – doktor, wykładowca historii literatury na WSP w Gdańsku.

¹⁷ Maria Krynicka (1896–1978) – geograf, komendantka Lwowskiej Chorągwi Harcerek (1921–1923, 1925–1928), naczelniczka Harcerki Związku Harcerstwa Polskiego (1937–1945), kierownik Sekcji Przyrodniczo-Geograficznej Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku (1946–1948), a po przekształceniu sekcji na wydziały dziekan Wydziału Przyrodniczo-Geograficznego (1948–1952).

¹⁸ Eustachy Tarnawski (1902–1992) – matematyk, profesor WSP (od 1946 roku), kierownik sekcji (1946–1948), a później dziekan (1948–1952) Wydziału Matematycznego WSP, wykładowca na Politechnice Gdańskiej (od 1949), dziekan Wydziału Fizyki, Matematyki i Chemii tej uczelni. Autor podręczników, między innymi: *Matematyka dla studiów technicznych, Matematyka dla chemików*.

¹⁹ W nawiasie dopisek odręczny.

²⁰ Przypis odręczny „po”.

Ja ustąpiłem z dziekanatu (pełniliśmy go zresztą bez nominacji) na wiosnę r. 1949 z powodu poważnej choroby, po mnie objął dziekanat dr S. Sosin.

Romana Miller

Fragmenty wspomnień na 15-lecie WSP

Rozpoczęło się od kontynuacji Pedagogium toruńskiego w roku 45 w Oliwie. Dr Szwarz, były dyrektor toruński, usiłował skupić dawnych słuchaczy i organizować nowe Pedagogium. Utworzono dokończeniowy II rok Pedagogium oraz drogą ogłoszeń w pismach ściągano nowych kandydatów. Ciekawa była ta młodzież powojenna, starsza już wiekiem i mająca niejedno doświadczenie za sobą. Znęciły ją warunki studiów, zapewniające stypendia, mieszkanie, dyplom, uczelni wyższej. Po paru pierwszych miesiącach rozczarowała się i zaczęła się zaliczyć, że ją oszukano.

Rzeczywiście, wszystko było niepewne. Przede wszystkim Ministerstwo Oświaty, w osobie wiz. Czernichowskiego, zapowiadało, że zakład będzie kształcił nauczycieli szkół podstawowych dla klas V–VII, wizytator Matuszkiewicz z ramienia Kuratorium domagał się również przystosowania do organizacji szkoły średniej.

Zamiast Domu Akademickiego – internat w Krzaczastym Młynie, zajęto gmach szkoły średniej zamiast od razu wykorzystać dzisiejszy budynek, mający tradycje niemieckiej „Lehreakademie”.

Atmosfera była taka, że wyczuwało się troskę dyrekcji o własne bytowanie i wykorzystywanie gospodarstwa internackiego dla własnych korzyści. Słuchacze sarkali na wyżywienie i bałagan.

Siatka godzin i dobór wykładowców był na miarę szkoły średniej, ale część ich, znająca pracę w Pedagogium, walczyła o zlikwidowanie tego typu zakładu kształcenia nauczycieli i domagała się utworzenia uczelni wyższej. Rozpoczynaliśmy od wymiaru pracy 18 godz. – później z trudem przyznano nam 12. Pamiętam, że w tych pierwszych latach musiałam podejmować się prowadzenia wykładów i ćwiczeń z filozofii, socjologii, pedagogiki, prowadzić praktykę pedagogiczną w klasach od I–VII szkoły podstawowej.

Pełne prawa szkoły wyższej otrzymaliśmy chyba dopiero wraz z przeniesieniem szkoły do Wrzeszcza.

Pamiętam przybijanie tabliczek z napisami: dziekanat – rektorat, tylko „niżej”²¹ nie można było ustalić, czy mają być zakłady, czy katedry. Z trudem uczyłam się używać tytułu „dziekan” w odniesieniu do dobrze znanych kolegów, z trudem – zamiast słuchacze – mówiłam „studenci”²², gdyż ciągle nie było pewne, czy te wszystkie

²¹ Cudzysłów dopisany odręcznie.

²² Cudzysłów dopisany odręcznie.

nazwy do nas „pasują”, a szumne zapowiedzi dyrekcji odczyły nas próby blagowania bez pokrycia.

Wszyscy ówczesni dziekani, było ich troje – urzędowali w jednym pokoju i z trudem wywalczyli sobie etat jednej sekretarki! Powoli i to ze zmiennym szczęściem kształtowała się WSP jako szkoła wyższa. Ministerstwo Oświaty nie okazywało wiele zrozumienia dla jej potrzeb. Kolejni rektorzy ulegali naciskom władz, sami nie mając własnej koncepcji, gdyż nie pracowali nigdy w szkolnictwie wyższym. Wydaje mi się, że rektorów przerastali dziekani, z których inż. Krynicka i dr Sosin, a także, wówczas jeszcze mgr, Tarnawski – starali się przeciwstawiać Ministerstwu i wywalczyć w pierwszym rządzie właściwą organizację i właściwy dobór kadr, zapewniający wysoki poziom naukowy Uczelni.

Nie była to łatwa walka, długo toczył się spór o istnienie takiego typu szkoły jak WSP. W czasie, gdy władze się spierały, pracownicy WSP z roku na rok nie mieli pewności, czy będą mieli gdzie dalej pracować. Nie były ustalone ich funkcje ani czas trwania umowy o pracę. Ministerstwo Oświaty tytułowało nas rozmaicie: profesorami, wykładowcami, nauczycielami.

Dopiero Ustawa o Szkoln. Wyższym ustaliła zrównanie WSP z uniwersytetami i drogi stabilizacji kadry.

Niemniej młodzież przez dłuższy czas przychodziła do tej uczelni niechętnie, traktując ją jako „hotel”, z którego przechodziło się na Politechnikę czy Akademię Medyczną. Przyciągały ją głównie możliwości łatwiejszego uzyskania stypendium i miejsc w Domu AK [akademickim – przyp. red.]. Dopiero ostatnie lata przyniosły pewną poprawę. Zwiększyła się liczba maturzystów i trochę poprawiły się warunki pracy w zawodzie. Teraz już nie WSP musiała starać się o zwerbowanie młodzieży, ale ona sama dokonywała wysiłków, żeby dobrze zdać egzamin wstępny.

Ciekawie wygląda w ciągu tego 15-lecia ewolucja przedmiotów pedagogicznych. W pierwszych latach pedagogowie odgrywali rolę „omnibusów”, prowadząc bardzo różne przedmioty (jak wspomniałam wykladałam i filozofię, i socjologię). Było nas niewielu. Dzieliliśmy się co prawda na psychologów: dr Szwarz, dr Ptaszyńska²³, mgr Radlińska-Skoszkiewiczowa, i pedagogów: Bohucki²⁴, Stankiewiczowa, Miller, Kubik²⁵ – ale ten podział był dość płynny.

²³ Wanda Ptaszyńska (1900–?) – doktor filozofii, psycholog, profesor WSP, pracownik Centralnego Ośrodka Pedagogicznego Szkolnictwa Artystycznego. Autorka publikacji, między innymi: *Błędy wychowawcze rodziców*, *Życie psychiczne dorastającej młodzieży*.

²⁴ Jan Bohucki (1901–1991) – pedagog, doktor, nauczyciel w Szkole Powszechnej w Czechowicach-Dziedzicach, wykładowca (1948–1954) i prorektor w WSP w Gdańsku (1948–1951), pracownik naukowo-dydaktyczny (1954–1968) i dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego (1958–1964) w WSP w Katowicach, po przekształceniu w Uniwersytet Śląski prodekan Wydziału Humanistycznego i kierownik Katedry Pedagogiki (1968–1971). Autor wielu prac, między innymi *Okres przygotowawczy w I klasie szkoły powszechnej*, *Osobowość nauczyciela w świadomości młodzieży*.

²⁵ Kazimierz Kubik (1910–1986) – pedagog, historyk wychowania, wykładowca WSP (1946–1952), zwolniony z pracy w WSP z powodów ideologicznych, przyjęty ponownie pełnił funkcję kierownika Katedry Wychowania i Oświaty i dziekana Wydziału Humanistycznego.

Mieliśmy jednak dużo godzin ze studentami i nasz wpływ na nich był dość silny. Z czasem siatka godzin przybierała coraz bardziej planowe kształty i zaczęto szukać specjalistów. Wyodrębniły się więc metodyki i zorganizowała grupa wykładowców, specjalistów nauczania przedmiotów kierunkowych w szkole średniej. Pedagogowie podzielili się na psychologów, pedagogów i historyków wychowania, oddając przedmioty filozoficzne specjalistom z tego zakresu.

Zmniejszył się i wyspecjalizował kontakt studentów z pedagogami, większy wpływ od nich zaczęli wywierać metodycy. Pedagogowie starali się jednak koordynować pracę całości. Toteż, kiedy powstała katedra pedagogiki, jak i wcześniejszy zakład pedagogiki, zajmował się głównie organizacją współpracy między pedagogami i metodykami, doskonaleniem praktyki pedagogicznej, której formy nie były jeszcze zupełnie ustalone. Słowem, główna troska tego zespołu ludzi dotyczyła doskonalenia przygotowania zawodowego studentów. Praca naukowa nie była wówczas prowadzona. Dopiero ostatnie lata umożliwiły rozbudowę i ilości katedr, i pracy wewnątrz katedry, pracy dydaktycznej, i naukowej. Zwłaszcza utworzenie kierunku pedagogiki stworzyło dopiero pełne możliwości rozwoju kadry wykładowców przedmiotów pedagogicznych.

20 X 61

Kronika Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku (1946–1956)²⁶

Wyższe Szkoły Pedagogiczne zostały powołane do życia w 1946 jako uczelnie wyższe, nieakademickie. Celem tych szkół²⁷ było:

1) kształtowanie na poziomie wyższym kandydatów na nauczycieli 8-klasowej szkoły podstawowej²⁸, 2) kultywowanie twórczej pracy naukowej w dziedzinie praktycznej pedagogiki i dydaktyki, 3) współdziałanie w akcji doskonalenia zawodowego nauczycielstwa.

Studia trwały 3 lata. Nauczycielami mogli być profesorowie szkół akademickich, wybitni nauczyciele szkół średnich, inni wybitni specjaliści. Studentami zaś wszystkie osoby, które posiadały²⁹ wykształcenie licealne.

Komitet organizacyjny WSP³⁰ w Gdańsku rozpoczął działalność już³¹ we wrześniu 1946 roku. Na jego czele stał dyrektor Pedagogium w Oliwie dr J. Schwarz. Szkoła ta

²⁶ Daty zostały dopisane ręcznie.

²⁷ Wykreślono ręcznie fragment: „tych szkół”. Nadpisano: „ich”.

²⁸ Po zakończeniu drugiej wojny światowej zdecydowano się zreformować system szkolnictwa. Do 1948 roku rozwijano szkoły ośmioklasowe. Jednakże w 1948 roku zdecydowano, by wprowadzić system jedenastoklasowy – siedem klas szkoły podstawowej oraz czteroletnie licea (Sowa 2003: 478–479).

²⁹ Ręcznie dopisano „ty”.

³⁰ WSP – skrót od Wyższa Szkoła Pedagogiczna. W skład komitetu wchodził: dr Jan Schwarz – przewodniczący, prof. inż. Łukasz Dorosz, Mieczysław Matuszkiewicz (zob. szerzej Bień 2017: 109).

³¹ Ręcznie przekreślono.

miała być przekształcona na³² Wyższą Szkołę Pedagogiczną. Październiku³³ odbyła³⁴ się pierwsza inauguracja na dwu sekcjach – przyrodniczej i matematycznej.

Prawidłowy i szybki rozwój uczelni hamował brak własnego gmachu (dawne Pedagogium mieściło się czasowo na parterze Liceum Ogólnokształcącego w Oliwie, studenci mieszkali w barakach resztówki w Krzaczastym Młynie [obecnie ZOO]³⁵), wyspecjalizowanej³⁷ kadry, pracowni³⁸ i biblioteki. Dlatego też korzystano z pomocy profesorów Politechniki Gdańskiej i Akademii Medycznej w zakresie nauki ścisłych.

W kwietniu 1947 r. dyrektorem WSP został mianowany profesor Politechniki Gd.³⁹ inż. Ł. Dorosz. W tym też czasie rozpoczęły się rozmowy z władzami terenowymi i centralnymi o uzyskanie gmachu na⁴⁰ przy ul. Sobieskiego 17⁴¹ we Wrzeszczu, w którym mieściło się Liceum Spółdzielcze.

Z nowym rokiem ak.⁴² 1947/48 utworzono sekcję humanistyczną. Szkoła miała więc trzy sekcje, którymi⁴³ kierowali: Przyrodniczą – inż. M. Krynicka, Matematyczną – mgr E. Tarnawski, Humanistyczną – dr K. Mężyński, liczba studentów przekroczyła 100 osób. W kwietniu 1948 r. otrzymała⁴⁴ szkoła część pomieszczeń w budynku⁴⁵ na ulicy Sobieskiego, mianowicie 7 sal wykładowych, salę gimnastyczną, pracownię – chemiczną, fizyczną i biologiczną⁴⁶ – oraz parę pomieszczeń administracyjnych. W czasie egzaminacyjnej sesji letniej i jesiennej ukończyli studia i zdali egzaminy dyplomowe kierunku matematycznego (24 osoby) i przyrodniczego (27 osób).

Rok akademicki 1948/49 przyniósł szereg ważnych zmian w życiu uczelni. Dotychczasowe sekcje zostały przekształcone na wydziały, kierownicy ich otrzymali tytuły dziekanów. Studia na wydziałach były dwukierunkowe, absolwenci otrzymywali prawa nauczania dwu przedmiotów w szkole 11-letniej⁴⁷. Trzy wydziały dzieliły się na następujące sekcje⁴⁸: Przyrodniczy na Biologiczno-Geograficzną i Biologiczno-Chemiczną, Matematyczny na Matematyczną i Fizyczną, Humanistyczny na Polonistyczno-Histo-

³² Przekreślono ręcznie „na”. Nadpisano „w”.

³³ Przed wyrazem napisano ręcznie „W”.

³⁴ Przed wyrazem nadpisano ręcznie „tegoż roku”.

³⁵ Ręcznie przekreślono fragment: „(obecnie ZOO)”.

³⁶ Zob. Bień 2017: 103.

³⁷ Przed wyrazem nadpisano ręcznie „brak”.

³⁸ Przed wyrazem nadpisano ręcznie „brak”.

³⁹ Gd.[ańskiej].

⁴⁰ Przekreślono ręcznie słowo „na”. Napisano „przy”.

⁴¹ Były budynek Wydziału Chemii Uniwersytetu Gdańskiego. Autor tekstu podał błędny adres, wymieniony budynek znajduje się pod numerem 18.

⁴² ak[ademicznych].

⁴³ Wyraz został poprzedzony znakiem „x”. Oznacza to pomyłkę, przy przepisywaniu tekstu na maszynę, która została zastąpiona znakiem „x”. (W pozostałych miejscach w tekście znajdują się tylko informacje o użyciu znaków „x”).

⁴⁴ Na końcu wyrazu znajduje się znak „x”.

⁴⁵ Przed wyrazem nadpisano ręcznie „obecnym”.

⁴⁶ Przed wyrazem znajduje się dziewięć znaków „x”.

⁴⁷ Zob. szerzej Sowa 2003: 479, 554.

⁴⁸ Przed wyrazem znajduje się siedem znaków „x”.

ryczną i Polonistyczno-Rusycystyczną. Ilość studentów przekroczyła 300 osób, 61% mieszkało w domach akademickich, a ok. połowa miała stypendia. W grudniu 1948 r. rektorem został prof. A. Dobrowolski⁴⁹.

Dużym osiągnięciem szkoły było przejście w r. ak. 1949/50 na system studiów jednokierunkowych, absolwenci otrzymywali prawo nauczania jednego przedmiotu w szkole 11-letniej, dzięki temu mogli pogłębić znajomość wybranego przez siebie przedmiotu. Na uczelni było sześć kierunków: matematyka, fizyka, biologia, geografia, polonistyka i historia. Na 49 pracowników naukowych 11 było habilitowanych. Niestety wielu profesorów było związanych luźno z uczelnią: prof.⁵⁰ dr. M. Pollak⁵¹, T.⁵² Makowiecki⁵³, E.⁵⁴ Mienicki⁵⁵, B.⁵⁶ Włodarski⁵⁷, St.⁵⁸ Hoszowski⁵⁹ i inni. Szczególnie stan ten dawał się odczuć na Wydziale Humanistycznym. Z końcem roku opuścili mury uczelni pierwsi absolwenci Wydziału Humanistycznego.

Dalszy rozwój pracy na WSP obserwujemy w r. ak. 1950/51. Ilość studentów przekroczyła 650 osób, ilość pracowników naukowych 80 osób. Od stycznia 1951 r. zorganizowano Studium Zaoczne dla nauczycieli⁶⁰ fizyki i matematyki szkół powszechnych. W czerwcu 1951 r. Liceum Spółdzielcze przeniosło się do innego gmachu i cały budynek mógł być wykorzystywany przez uczelnię. Dało to możliwość zorganizowania i rozbudowy pracowni.

⁴⁹ Zob. szerzej: Bień 2017: 104–105, 120–121.

⁵⁰ Nad wyrazem nadpisano na maszynie „prof.”.

⁵¹ Roman Pollak (1886–1972) – historyk literatury, profesor, wykładowca Uniwersytetu Rzymskiego (1923–1929), wykładowca Uniwersytetu Poznańskiego (1929–1939) i Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (1945–1960), wykładowca (1940–1945), dziekan Wydziału Humanistycznego (1941), prorektor (1942) i rektor (1943–1945) Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. Autor wielu prac, między innymi: *Wśród literatów staro-polskich*, *Poezja Warszawy*.

⁵² Przed inicjałem imienia dopisano ręcznie „dr.”.

⁵³ Tadeusz Makowiecki (1900–1952) – polonista, doktor, kustosz i wicedyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej UW (1936–1946), pracownik UMK w Toruniu (1945–1952), wykładowca WSP w Gdańsku. Autor prac naukowych, między innymi *Poeta-malarz*, *studium o Wyspiańskim*, *Młodzieńcze poglądy Norwida na sztukę*.

⁵⁴ Przed inicjałem imienia dopisano ręcznie „dr.”.

⁵⁵ Ryszard Mienicki (1886–1956) – historyk, archiwista, pracownik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1921–1939), wykładowca UMK w Toruniu (1945–1956) i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku (1949–1952). Autor prac, między innymi: *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie w okresie 1793–1922*, *Inwentarze dóbr biskupstwa chełmińskiego (1646 i 1676)*.

⁵⁶ Przed inicjałem imienia dopisano ręcznie „dr.”.

⁵⁷ Bronisław Włodarski (1895–1974) – historyk średniowiecza, profesor, nauczyciel w VIII Państwowym Gimnazjum i Liceum we Lwowie (1920–1932) oraz VI Państwowym Gimnazjum i Liceum we Lwowie (1932–1941). Pracownik (1945–1966), prodziekan (1948–1950) i dziekan (1950–1952) Wydziału Humanistycznego UMK w Toruniu, prorektor ds. nauczania UMK (1956–1962), pracownik WSP w Gdańsku (1946–1952). Autor wielu prac, między innymi: *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*, *Polska i Ruś: 1194–1340*.

⁵⁸ Przed inicjałem imienia dopisano ręcznie „dr.”.

⁵⁹ Stanisław Hoszowski (1904–1987) – pracownik w Katedrze Historii Polski Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1926–1939), pracownik (1945–1958) i dziekan Wydziału Humanistycznego UMK w Toruniu (1952–1954), wykładowca w WSP w Gdańsku (1947–1953), kierownik Katedry Historii Gospodarczej w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Krakowie (1958–1974). Autor wielu publikacji, między innymi: *Ceny we Lwowie w latach 1701–1914*, *Z dziejów handlu zbożowego w Toruniu 1760–1860*.

⁶⁰ Nadpisano przed tym wyrazem maszynowo słowo „czynnych”.

W roku ak. 1951/52 zorganizowano Studium Wojskowe. Ilość⁶¹ studentów przekroczyła 500 osób na studiach stacjonarnych i osiągnęła prawie 400 osób na studiach zaocznych. W styczniu 1952 r. przyszedł na uczelnię w charakterze prorektora mgr R. Czernecki. W tym też roku odeszli z naszej uczelni prawie wszyscy dojeżdżający⁶² profesorowie⁶³.

Rok akademicki 1952/53 jest rokiem reorganizacji szkoły i bardzo dużych zmian personalnych tak wśród personelu naukowego, jak i administracyjnego. Utworzono też⁶⁴ pierwsze katedry na uczelni oraz kierunek chemiczny.

W roku 1954 uczelnia otrzymała prawa akademickie⁶⁵.

W czerwcu 1957 r.⁶⁶

Jesienią 1954 r. i 1955 r. odbyły się na uczelni egzaminy uproszczone dla nauczycieli szkół średnich⁶⁷.

W r. ak. 1955/56 liczba studentów na wydziałach stacjonarnych przekroczyła cyfrę 700 osób, a na Studiach Zaocznych 500 osób. W domu studenckim mieszkało przeszło 500 studentek i studentów. Przeszło 60% słuchaczy⁶⁸ otrzymywało stypendia. W końcu roku zostały powołane pierwsze zakłady metodyki⁶⁹.

W⁷⁰ maju⁷¹ 1956 r. odbyła się druga⁷², kolejna⁷³, sesja naukowa studentów (pierwsza była w czerwcu 1955 r.)⁷⁴. W dniach 1 i 2 czerwca⁷⁵ trwała⁷⁶ sesja naukowa pracowników uczelni⁷⁷. Wygłoszono 22 referaty i 11 komunikatów na tematy związane z specjalizacją poszczególnych pracowników.

Po raz pierwszy odbyły się w letniej⁷⁸ sesji egzaminacyjnej egzaminy magisterskie na kierunku matematyki, geografii i historii⁷⁹.

Obecnie:⁸⁰

⁶¹ Przed tym wyrazem dopisano ręcznie literę „a”.

⁶² Nadpisano po tym wyrazie maszynowo fragment „z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu”.

⁶³ Po tym zdaniu dopisano ręcznie: „Otrzymał także urlop rektor A. Dobrowolski”.

⁶⁴ Wyraz przekreślono ręcznie. Nadpisano ręcznie „zostały”.

⁶⁵ Następnie dopisano ręcznie: „– przy jednoczesnym przedłużeniu studiów do lat 4-ech. Pierwszy od jesieni 1957 r. przedłużenie na studia 5-letnie”.

⁶⁶ Fragment przekreślono ręcznie.

⁶⁷ Fragment został ręcznie przekreślony.

⁶⁸ Wyraz został poprzedzony dziewięcioma znakami „x”.

⁶⁹ Zdanie zostało ręcznie przekreślone.

⁷⁰ Jest to początek fragmentu tekstu, który został ręcznie przekreślony. Przed tym zdaniem nadpisano ręcznie: „W czerwcu 1954 odbyła się I. sesja naukowa studentów, w r. 1955 – druga”.

⁷¹ Wyraz ręcznie przekreślono.

⁷² Nad wyrazem napisano ręcznie „trzecia”.

⁷³ Ręcznie przekreślono fragment: „odbyła się druga, kolejna”.

⁷⁴ Ręcznie przekreślono fragment: „naukowa studentów. (pierwsza była w czerwcu 1955 r.)”.

⁷⁵ Dopisano ręcznie „ub.[ięgłego] r.[oku]”.

⁷⁶ Wyraz ręcznie przekreślono i nadpisano: „zorganizowana też została I”.

⁷⁷ Wyraz ręcznie przekreślono i nadpisano „naukowych”.

⁷⁸ Przed tym wyrazem znajdują się cztery znaki „x”.

⁷⁹ Jest to ostatni akapit, który został ręcznie przekreślony.

⁸⁰ Dopisano odręcznie.

Literatura

Bień D., 2017, *Kronika Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku za czas od chwili jej powstania do końca 1952 roku autorstwa Adama Dobrowolskiego*, „Progress”, 1, także on-line: <http://zaktanauki.pl/wpcontent/uploads/2017/04/Progress1Bien-wshm-1.pdf>, [dostęp: 1.08.2017].

Borzyszkowski J., 2002, „Kaszub z Oszmiany”. *Mała ojczyzna Kaszubów w życiu i działalności Profesora Waclawa Odyńca* [w:] *W kręgu badań profesora Waclawa Odyńca. Materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci Profesora Waclawa Odyńca*, red. J.A. Włodarski, Gdańsk: Marpres.

Breza E., 1986, *Bibliografia prac doc. dra hab. Kazimierza Mężyńskiego*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” nr 29.

Breza E., 1986, *Kazimierz Mężyński (26.I.1904–23.XI.1983)*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” nr 29.
Kazimierz Mężyński, 1983, „Dziennik Bałtycki”, nr 248.

Mężyński K., 1961, *Kilka wspomnień z pierwszych lat PWSP w Gdańsku*, [maszynopis], Archiwum Państwowe w Gdańsku, 1317/116.

Miller R., 1937, *Praca domowa ucznia: ankieta*, Warszawa: Nasza Księgarnia.

Miller R., 1946, *O pracy nauczyciela*, Warszawa: Nasza Księgarnia.

Miller R., 1961, *Fragmenty wspomnień na 15-lecie WSP*, [maszynopis], Archiwum Państwowe w Gdańsku, 1317/116.

Miller R., 1964, *U progu młodości*, Warszawa: Nasza Księgarnia.

Odyniec W., 1956/1957?, *Kroniki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku (1946–1956)*, [maszynopis], Gdańsk: Archiwum Państwowe w Gdańsku, 1317/116.

Sowa A.L., 2003, *Wielka Historia Polski*, t. 5: *Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej (1945–2001)*, Kraków–Warszawa: Fogra–Świat Książki.

Tomczak A., 2002, *O Waclawie Odyńcu Garść wspomnień z lat studenckich* [w:] *W kręgu badań profesora Waclawa Odyńca. Materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci Profesora Waclawa Odyńca*, red. J.A. Włodarski, Gdańsk: Marpres.

Włodarski J.A., 2002a, *Bibliografia prac Waclawa Odyńca za lata 1947–1998* [w:] *W kręgu badań profesora Waclawa Odyńca. Materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci Profesora Waclawa Odyńca*, red. J.A. Włodarski, Gdańsk: Marpres.

Włodarski J.A., 2002b, *Profesor Waclaw Odyniec (1922–1999) – uczonec i wychowawca* [w:] *W kręgu badań profesora Waclawa Odyńca. Materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci Profesora Waclawa Odyńca*, red. J.A. Włodarski, Gdańsk: Marpres.